

In memoriam

Ezekiel Alembi

12. XII 1960 – 17. I 2010

Sõbra ja kolleegi Ezekiel Alembi elupäevade arv sai ootamatult täis jaanuarikuus, valusa üllatuse-na folkloristidele maailma erinevates riikides.

Kohtasin Ezekiel Alembit esmakordselt 1998. aastal Göttingenis ISFNRI kongressil naervana ja vaidlevana. Ta kaitses visalt oma mahlaklaasi ja vaidles vastu lauanaabri südamest tulevale veiniülis-tusele. Ezekiel vaidles veinile vastu ja rääkis sama kütkestavalt lauanaabriga Abanyole laste lauludest. Ei usu, et vastasin sama huvitavate lugudega eesti folkloorist. Ezekiel rahvaluule esitajana oli mees kui orkester, ta oli näitleja ja poeet, täiendas jutte lauluga, vajadusel tantsis, ühendas folkloori puudutavad mõttekäigud keeleuuenduslike ideedega ja kultuurimõtisklustega. Võib-olla just need arutelud, kuidas leida võimalusi emakeelseks õppeks, kuidas edendada väikeste keelte prestiiži, muuta omakultuuri väärtused ihaldatavaks, kuidas seista vastu valge massikultuuri survele, ajendasid mind huviga kuulama ja tõmbama paralleele eesti keele ja kultuuri olukorraga üle saja aasta varem. Ezekiel oli lahkelt nõus sõitma Tartusse, sest ta kavatses minna Soome doktoritööd kirjutama.

Nii saabuski ta hilissügisel Tartusse, esines raadios, pidas üliõpilastele loenguid, lindistas muuseumi stuudios muinasjutte ja lastelaule, õpetas saalitäiele eestlastele tantsusid, luges, kirjutas, ja sattus koguni folkloristidega Kamsule põrgukuuma savisauna lavale. Ikka rõõmsalt naerdes tegi ta kaasa kõik seni nägematud saunahullused, kuid peatus novembrikuises esimeses lumesajus jäise veega tiigi kaldal. Ei, aitab, arvas ta naerdes.

Göttingeni kongressi ajaks oli Ezekiel vana konverentsikala, käinud Hiinas, Indias, koolitustel Austraalias ja Soomes. Väikesest külakoolist Vihiga maakonnas jõudis ta kohalike koolide kaudu Nairobi Kenyatta Ülikooli. Seal kaitses ta magistritöö kodukandi lastelauludest, millele järgnes Helsingis 2002. aastal kaitsstud doktoritöö *The Construction of the Abanyole Perceptions on Death through Oral Funeral Poetry*. Kodukandi folkloor toitit ta uurimis-

IN MEMORIAM

töid, tihedad sidemed kodukandi elanike ja pärimusega olid ta elu pärisosa ja allikas.

Ezekiel oli tugi oma õdedele-vendadele ja teistele sugulastele. Ta valutas südant kodukandi laste haridustee pärast ning otsis võimalusi nende kooliraha tasumiseks ja hariduspüüdluste toetamiseks.

Keeniat ja Ezekieli kodukanti külastades sai selgemaks ta südamevalu hääbuvate kultuuriteadmiste pärast: rikka pärimusega maal on vähe võimalusi rahvaluule talletamiseks, iga uus rahvusvaheline lennuväli rikub peened traditsioonilõimed ja võrgustikud. Nähes savimajade seintel iluideaalina valge Barbie pilte, sai mõistetavaks ta mure vildakate eeskujude pärast.

Ezekiel kirjutas luuletusi ja lasteraamatuid. Ta jõudis neid avaldada 40 ümber ja see oli tema panus Aafrika kultuuri edendamiseks. 2003. aastal pälvis ta suure kirjandusauhinna. Teater oli üks tema lemmikkunste: 2000. aasta Keenia vahekongressi külalised mäletavad kindlasti kongressi kultuuriprogrammi värvikat teatrietendust, teatriõppega olid seotud E. Alembi esimesed välisreisid. Aastaid oli ta Keenia koolide ja kolledžite draamafestivali esimees (National Chairman, Kenya Schools and Colleges Drama Festival), viimastel aastatel ka Kenyatta Ülikooli raadio direktor. Leivatöö Kenyatta Ülikooli kirjanduse õppetooli vanemlektorina, arvukad loengukursused, juhendatavad, folkloristi amet, osalemine erialaseltside töös, esinemised konverentsidel ja kongressidel, töö ajakirjade kolleegiumites (Eestis 1996. aastast ilmuva *Folklore. Electronic Journal of Folklore* toimetuskolleegiumis osales ta üle kümne aasta) jättis vähe vaba aega. Iga ta minut oli arvel, sellele vaatamata oskas ta alati olla hea kuulaja ja tõsta tuju nakatava naeruga.

Ezekiel rajas kodukohta hariduse edendamiseks raamatukogu. 2000. aastal oli Lauri Harvilahtil, Merili Metsvahil, Andres Kuperjanovil ja allakirjutanul hea meel matkata temaga koos koduküla radadel. Nägime iidset viigipuud Ebwiranyi külas Emuhaya's tema kodutalu väravate lähedal. Ezekieli isa õpetas oma majas külalastele lugemist, sealses koduaias puhkab koos lähemate sugulastega nüüd meie sõber.

Mare Kõiva

In Memoriam

Ezekiel Alembi (12. XII 1960 – 17. I 2010)

Mare Kõiva's eulogy on Kenyan folklorist Ezekiel Alembi, friend and colleague, who passed away unexpectedly in January 2010.

Tiiu Jaago 50

16. märtsil tähistas 50. sünnipäeva Tartu Ülikooli kultuuriteaduste ja kunstide instituudi eesti ja võrdleva rahvaluule dotsent Tiiu Jaago, üks tegusamaid ja loovamaid Eesti folkloriste, kelle tööd on saanud rahvusvaheliselt tuntuks. Tema initsiatiivil taastati 1993. aastal TÜ eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool kui nüüdissuundadele avatud teadus- ja õppekeskus. Tiiu 1991. aastal kaitstud väitekirjaga eesti regivärsilise rahvalaulu epiteetidest juhatas sisse tema tulemusrikka töö regilaulude uurimises. Sel põlvkondade vahetuse ajal vajab Eesti folkloristika noori uurijaid, kes suudaksid regivärsilisest laulust uuesti vaimustada, sest aeganõudev töö *Vana kandle* köidete ettevalmistamisel ja tüpoloogia korraldamisel kippusid jätma mulje, nagu oleks regilaul kaetud lootusetult paksu arhiivitolmuga. Tiiu suutis oma õpilasi veenda, et regilaul pole hoopiski

igav, vaid probleemiderohke ja põnev valdkond, mille uurimine on alles algjärgus. Tiiu lühimonograafia *Kuldnaie* (1993) on uurimus regilaulu stiilist, ühe laulutüübi regionaalsetest erijoontest ning lauliku võimalustest teema arendamisel ja oma hoiakute väljendamisel. Tiiu toimetatud artiklikogumikud *Kust tulid lood minule...* (2000) ning *Regilaul – keel, muusika, poeetika* (2001) näitasid kätte uusi suundi selles Eesti folkloristikale olulises valdkonnas, mille uurimine oli tänu noorte folkloristide pealekasvule omandanud sootuks uue ilme. Oma töödes on Tiiu tõstnud esile rahvalaulude ajalist mitmekihilisust, tõlgendusvõimaluste rohkust ning mõtestanud laulupärimuse seoseid ühiskonna, ajaloo ja laulikute elukäiguga.

Tiiu teine uurimissuund sai alguse huvist perepärimuse vastu. Koos Kalev Jaagoga kirjutatud *See olevat olnud... Rahvaluulekeskne uurimus esivanemate lugudest* (1996) juhatab sisse Eesti humanitaar- ja sotsiaalteadustes uuendusliku suuna, mis tegeleb mälestuste ja rahvapärase ajaloo mõtestamisega. Tiiult pärineb ka suuna tabav nimetus 'pärimuslik ajalugu', mis tundub sobivam kui ingliskeelne *oral history*. Rahvapärased mõistetud ajaloo uurimises ei saa ju kirjalikke mälestusi kõrvale jätta, eriti mitte Eestis, kus elulugude suurokogumine on loonud väärtuslikke allikaid. 2001. aastal ilmus Tiiu toimetatud kogumik *Pärimuslik ajalugu*, mis sisaldab artikleid väikerahvaste enesemääratlusest, mineviku mäletamisest, elulugudest, folkloorsetest kangelistest ja veidrikest ning paljust muust. Lisaks eestlastele on autorite hulgas Läti, Venemaa, Soome ja Rootsi uurijaid. 2003. aastal trükivalgust näinud Tiiu koostatud koguteos *Pärimus ja tõlgendus. Artikleid folkloristika ja etnoloogia teooria, meetodite ning uurimispraktika alalt* annab tunnistust koostaja üha avarduvatest uurijahuvideist, mis hõlmavad teaduse kujunemislugu, teadlase suhteid arhiivitektidega ja oma loodud allikatega ning suulise ja kirjaliku kultuuri vahekord. 2008. aas-

tal ilmus järjekordne Tiiu koostatud raamat *Ruumi loomine. Artikleid keskkonna kujutamise tekstides*, mis avab pärimusliku ajaloo, elulugude ja mälestuste ruumi aspekte ja pakub taas avaldamisvõimalusi noortele uurijatele. Tiiu osalusel valmis 2009. aastal ajakirja *Mäetagused* pärimusliku ajaloo teemanumber (nr 43), kust leiab värsked käsitlusi sellest valdkonnast nii Eesti kui ka naabermaade uurijatelt.

Kolmanda uurimissuunana saame Tiiu puhul esile tõsta teoreetilist lähenemist pärimuse uurimisele, mis põimub tema ajaloo huviga. Sellesse valdkonda kuulub paljutsiteeritud artikkel "Rahvaluule mõiste kujunemine Eestis" (1999), tema avaldatud kogumike saatesõnad, samuti mitmed uurimuslikud artiklid Eesti rahvaluuleteaduse suurkujudest. Koos Kristin Kuutmaga toimetatud ingliskeelses eesti folkloristika ja etnoloogia refleksiivses ajaloos (*Studies in Estonian Folkloristics and Ethnology. A Reader and Reflexive History*, 2005) on Tiiu käsitlenud Friedrich R. Kreutzwaldi ja Jakob Hurda tööd ja loomingut, näidates nende uuenduslikkust Eesti rahvaluuleteaduse ajaloos.

Tartu Ülikooli folkloristika eriharus on Tiiu hooles ikka olnud kesksed ained, sealhulgas eriala sissejuhataja kursus, samuti mitmed suurt süvenemist nõudvad magistrirõppe kursused. Ta on loova suhtumisega ja süstemaatiline õppejõud, kes ootab ka üliõpilastelt töökust, süvenemisvõimet ja loovat mõtlemist. Tiiu on ka e-õppe järjekindel arendaja ning edukas väitekirjade juhendaja.

Kolleegid hindavad Tiiut kui uuendusmeelset, suurte võimete ja erakordse töötahtega folkloristi. Õnnitleme ja soovime, et Tiiu teaduslik looming kulgeks endiselt tõusvas joones ja et jätkuks aega ja inspiratsiooni uuteks algatusteks.

Ülo Valk

Euroopa etnobotaanika koostöövõrgustikud

Mullu 4.–15. märtsini leidis Ghentis (Belgia) aset Majandusbotaanika Ühingu (Society for Economic Botany, SEB) Euroopa rakukese esimene kogunemine. Kohal oli 58 osavõtjat (28 neist tudengid) 15 riigist; sealhulgas kõikvõimalikud etnobotaanikaga riivamisi seotud erialade esindajad nagu näiteks farmakoloogid, antropoloogid, biokeemikud, bioloogid, botaanikud jne.

Umbes kuu aega enne kohtumist saatis kohtumise peakorraldaja Mark Nesbitt Kew'i Kuninglikust Botaanikaaiast (Suurbritannia) osalejatele palve esitada kokkuvõtte oma uurimisvaldkonnast, mille alusel määrati üheksa üldteemat. Et aeg oli piiratud, paluti osavõtjatel valida välja kolm arutelurühma ja reastada need prioriteetide järgi. Arutelurühmade eesmärk oli jõuda käsitletavates uurimisvaldkondades ühiste seisukohtadeni ja panna alus edasisele koostööle. Annan edasi arutelude kokkuvõtted teemadest, millest ise osa võtsin (B, C ja F) aga ka kahest mind samuti huvitavast teemast Mark Nesbitti koostatud ülevaate alusel. Kellel suurem huvi,

võib ringi vaadata SEB Euroopa rakukese ametlikul kodulehel (<http://www.ethnobiology.org.uk>).

B. Etnobotaanika Euroopas: metodoloogia. Sektsiooni juhtis Viini Loodusvarade ja Rakendusteaduse Ülikooli (University of Natural Resources and Applied Life Sciences) professor Christian Vogl. Koos olid erinevate erialade esindajad, kes kasutasid erinevaid uurimismeetodeid, mis andis võimaluse vahetada kogemusi ja täiendada oma meetodeid. Oluline alateema oli ka uudsete uurimismetoodikate rakendamine ja tutvustamine. Arutelust selgus, et kuigi töötamisel väljaspool Euroopat peetakse väga rangelt kinni etnobotaanika eetikakoodeksist (eelkõige nõudest, et teabest saadav kasu tuleb tagasi teabe valdaja juurde), unustatakse see Euroopas kohapeal sootuks. Jõuti järeldusele, et lähitulevikus on vaja publitseerida artikleid etnobotaanilisest metoodikast, suurendada õppimisvõimalusi (sh välitööd) ja korraldada seminare koostöös teiste distsipliinide esindajatega. Arutelu käigus mainiti ka ajakirjas *Journal of Ethnopharmacology* kehtivat viit reeglit (http://www.elsevier.com/framework_products/promis_misc/rulesof5jep.pdf), mille alusel praagitakse esimese lugemise järel välja avaldamiseks sobimatud artiklid.

C. Etnobotaanika Euroopas: uuringud ja andmestik. Juhatas *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* peatoimetaja Andrea Pieroni. Arutati, et erimeetoditega kogutud andmestikku on raske võrrelda, sest puudub standardiseerimismetodoloogia ning leiti, et edaspidi tuleb andmekogumisi planeerida hoolikamalt ja kooskõlastatumalt. Oluline on küsida, milleks andmeid kogutakse, sest nii kogumise kui ka analüüsimise meetodid sõltuvad väljunditest. Kogutud andmed tuleks inventeerida ja koondada ühisesse andmepanka; ajaloolise väärtusega andmestikus tuleks uurida ka taimekasutusmustreid. Oluline on jagada tulemit andmestiku valdajatega (inimestega, kellelt teave pärit) ning võrrelda ravimtaimede kasutamise tavasid eri paik-kondades/kultuurides.

D. Toidutaimed/ seni tähelepanuta jäänud taimed. Arutelu juhtis Stuttgarti Põllumajandusülikooli Kreeka päritolu doktorant Pavlos Georgiadis. Peeti vajalikuks leida tasakaal praktiliste ja kultuuriliste aspektide uurimise vahel – etnobotaanika uurimistöö tulemuseks on tihti käegakatsutav või võimalik majanduslik mõju. Leiti, et praegune kiirtoidukettide ajastu on toidutaimede uurimiseks väga hea ja pakuti välja mõned rakendusetnobotaanika uurimissuunad:

- o kuidas jõuavad taimed turgudele (kohalikud turud, toiduainete turud, ökoturism);
- o kuidas tagada teadmiste edastamisest tuleneva kasu jõudmine teadmise algse valdajani;
- o toidutaimede ja ravimtaimede osatähtsus kultuuris ja tervishoius;
- o kultuurilise identiteedi säilitamine;
- o andmete dokumenteerimise ja töötlemise meetodid, nende olulisus;
- o näljaaja toidud;
- o etnobotaanika roll põllumajanduses, kindlustamiseks loodusliku mitmekesisuse säilimist;
- o otsida seoseid laiemate teemadega nagu toiduohutus, toksikoloogia ja toiduvabadus (*food sovereignty*).

Soovitati luua huvipakkuvate liikide nimekiri ja Euroopa toidutaimede kataloog ning otsida seoseid nende toitude ja nüüdisaegsete haiguste (näiteks diabeet) vahel.

H. Koduaiad. Kenti Ülikooli erakorralise teaduri Simon Platteni juhatusel räägiti koduaedade majanduslikust rollist (nii sissetulek kui ka toiduohutus), aia mõjust tervisele (nii toiduallikana kui ka füüsilise ja vaimule), taimede mitmekesisuse säilitamisest ja sisserändajate aedade uutest liikidest. Peeti oluliseks arvestada ka koduaedade sotsiaalse ajalooa. Leiti, et tuleks välja arendada valdkonna kõigi uurijate ühissõnavara ja luua uurijate nimekiri, mõlemaks kasutatakse Wiki formaati.

F. Rände uurimine (*Migrant studies*). Juhatas New-Yorgi Botaanikaiaia erakorraline teadur Ina Vendebroek. Leiti, et tähelepanu tuleks pöörata sisserändajate tervisele töekspidamiste ja vastuvõtva riigi tervishoiusüsteemi koosmõjule, tuues välja nii positiivsed kui ka negatiivsed aspektid. Oluline on teavitada arste ja teisi meditsiinitöötajaid migrantide terviseharjumustest. Pikalt arutati võimalust kaaluda etnobotaanikute abi sisserändajate sissetulekute suurendamiseks (aidata määrata kohalikke taimi, leida võrreldavaid päritolumaal, tuua sisse päritolumaa taimi ravimtaimedena, toidutaimedena jne). Kas taimed/koduaiad aitavad integreeruda ja suurendavad kogukondade läbikäimist? Õnnestunud integreerimiskatse näiteid vt <http://www.plantcultures.org/>. Samuti leiti, et sisserändajate puhul on huvitav jälgida teadmiste edastamist uues kultuuri- ja loodusruumis ning asendustaimede kasutamist. Nagu teistegi teemade puhul, peeti oluliseks teabe “tagastamist” uurimistuletele.

Kõigist aruteludest kumas suuremal või vähemal määral läbi metodoloogia ja eetika teema ning koostöövõimalused. Viimase sujuvamaks rakendamiseks oli kohe saabumisel korraldatud tunniajane ülevaade Euroopa Liidu teadusrahastuste võimalustest. Kuigi ametlikku ettekannete osa justkui ei olnud, olid peaaegu kõik kohalolijad toonud kaasa oma ettevõtmisi tutvustavaid plakateid.

Loomulikult jätkusid arutelud ka õhtusöögilauas. Muuhulgas sain teada palju huvitavat etnobotaanikaga seotud inimeste mõttemaailmast ja tegevustest. Näiteks Türgi etnobotaanik Füsün Ertu rääkis varjamatu uhkusega, et on koos teiste piirkonda uurivate teadlastega aidanud elus hoida Anatoolia (Türgi) elanike põlist korvipu-numistraditsiooni ja ergutanud inimeste huvi kohalike taimede kasutamise vastu, tutvustades kohapeal avalikult oma uurimistöö tulemusi ja väärtustades selle algaimest. Suurbritannia Kuningliku Botaanikaiaia laborijuht Monique Simmonds rääkis sellest, et uue ravimi leiutamiseks on vaja mitme juhuse kokkusattumist ja õnne. Nad olid nädalaid teinud katseid malaariavastase ravimtaimiga, lootes, et see tapab sääse, kuid kõik sääsed jäid elama. Pärast järjekordset ebaõnnestunud katseteseriati turgatas talle pähe mõte: aga mis siis, kui surma saab hoopis malaariaplasmoodiumi populatsioon sääse sees? Hüpotees osutus tõeseks, kuid lisaks esmasele hüvele keeras see uue lehekülje HIV-vastaste ravimite otsimise raamatus.

Tundsin, et olen sattunud inimeste sekka, kes hoolivad sellest, mida teevad, veel enam – hoolivad neist, kelle käest nad oma teadmisi saavad. Nad püüavad olvalt poolt teha midagi, et maailmas oleks rohkem rõõmu ja vähem kannatust. Nad hoiavad alles teadmisi, mis kunagi on hoidnud rahvaid elus, kuid nii mõnelgi pool maailmas on praegu hääbumas. Selline on etnobotaaniku elukutse sisu.

Autori osavõtt sai võimalikuks tänu ETF' grandide nr 6669 ja riikliku programmi “Eesti keel ja kultuurimälu” projekti “Historistlik Eesti Rahvameditsiini Botaaniline Andmebaas ja satelliit-andmebaasid” toetusele.

Renata Sõukand

Liisi Laineste kaitses doktoriväitekirja postsotsialistlikust huumorist

17. detsembril 2008 kaitses Liisi Laineste Tartu Ülikooli juures doktoriväitekirja *Post-socialist jokes in Estonia: continuity and change*, mida oponent, maailma üks tuntuimaid etnilise huumori eksperte Christie Davies pidas üheks tuumakamaks kümnete doktoritööde hulgast, mida tal on seni tulnud retsenseerida.

Töö koosneb sissejuhatavast katuspeatükist, viiest aastail 2003–2008 avaldatud artiklist, kokkuvõtetest ja tehnilistest lisadest.

Käsitlus on keskendatud eelkõige postsotsialistlike etniliste ja poliitiliste naljade interaktsioonidele oma poliitiliste, majanduslike, kultuuriliste jm kontekstide ja mõjuväljadega ning neist tuleneva pidevuse ja muutumise dünaamikale, kuid puudutab *summa summarum* huumoriga seonduvaid probleeme üpris laial skaalal, sh sotsioloogiliste huumoriteooriate üldküsimusi, eriti Christie Daviese jt autorite vaateid etnilise huumori kohta, rahvahuumori andmebaaside problemaatikat, internetinaljade spetsiifikat ja kasutatavust allikmaterjalina, kvalitatiivsete ja kvantitatiivsete meetodite ühitamist naljade arengutrendide uurimisel, postsotsialismi ja etnilise identiteedi mõisteid kui selliseid, “oma” ja “võõra” sotsiaalpsühholoogilisi universaale jpm.

Rohkete kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete empiiriliste tõendite alusel antakse süvenenud sissevaade folkloori ja reaalsuse suhetesse ning näidatakse, kuidas folkloorsete naljade poliitiline (aga ka majanduslik ja tehnoloogiline) keskkond mõjutab nende sisulist koostist, suhteid eri naljakategooriate vahel jne.

Tööst selgub, et sotsiaalsete faktorite mõju folkloorsele huumorile on vaieldamatu, kuid seos reaalsuse ja naljade vahel on keerukas ja vahendatud. Omaaegsed nn üleoleku- ehk kriitikateooriad rõhutasid eelkõige naljade agressiivset külge, kuid vaieldamatult on huumoril ka siduv, kommunikatsiooni soodustav funktsioon. Huumori sotsiaalsete funktsioonide selgitamiseks on perspektiivikamad sotsioloogilis-funktsionalistlikud lähenemisviisid, kuid noodki fokuseeruvad üksikutele konkreetsetele, nalja kui žanri seisukohast sekundaarsetele aspektidele. Liiasi on ilmne, et naljade juures järjest esilekerkiv dilemma *hostility versus mirth* (vaenulikkus vs lõbu) pole kahevalentsete lahenditega, vaid eeldab konkreetsemat võrdlev-ajaloolist uurimist. Seetõttu tõstabki autor metoodilises plaanis esile võrdlev-ajaloolise vaateviisi, mis püüab suurema hulga konkreetsete maade sotsiaal-ajalooliste situatsioonide analüüsi põhjal leida laiema paikapidavusega seaduspärasusi ja universaale naljade sotsiaalsete rollide, arengutrendide jmt kohta. Nende eesmärkide saavutamine eeldab paljude (eelkõige postsotsialistlike) maade huumoriuurijate koordineeritud koostööd, mille esmaülesandeks peaks saama piisava mahuga rahvusvahelise naljade andmebaasi rajamine.

Töö keskseks osaks on etnilise huumori ning etnilise ja poliitilise huumori suhete analüüs.

Eesti etniliste naljade statistiline vaatlus näitab, et etniliste naljade summaarne osakaal folkloorses huumoris on viimase 120 aasta jooksul selgesti vähenenud. Teisalt nende tegelaskond laieneb ja globaliseerub selgesti: 19. sajandi lõpus olid valdavateks tegelasteks oma rahvusest perifeerlased (hiidlased, saarlased, setud) ja eestlaste keskel elavad muulased (juudid, mustlased); nõukogude perioodil venelased, muud üleliidulises repertuaaris domineerinud nõukogude rahvad (juudid, tšuktšid, grusiinid, armeenlased) ning üldtuntumad, kindlate etniliste stereotüüpidega märgistatud rahvad väljastpoolt; tänapäevastes netinaljades peaaegu mis tahes rahvaste esindajad, kuigi siingi on ülekaalus “sotsiaalselt olulised” etnilised tegelased (eestlased ise, venelased, soomlased jt), kusjuures järjest suureneb huvi iseenda vastu – kasvab eestlase kui etnilise tegelase sagedus, nähtub püüd seostada etnilisi nalju hiidlaste, setude jt kohalike karakteritega.

Christie Daviese teooria järgi sihitub etniline pilge asümmeetriliselt kultuuriala jõukamast ja innovatiivsemast keskmest vaesemaisse ja mahajäänumaisse perifeeriasse. Liisi Laineste statistikad näitavad, et C. Daviese postulaatidel, mis peavad küll nähtavasti paika paljudes stabiliseerunud demokraatliku korraldusega ühiskondades (esmajoonel anglo-ameerika kapitalistlikus maailmas), ei ole kindlasti universaalset kehtivust: need suunareeglid võivad olla erinevad eri ühiskonnatüüpides (nt autoritaarsete sotsialistlike režiimide või erinevate sotsialismijärgsete arengute tingimustes) ja muutuda, kui muutub naljade sotsiaalpoliitiline kontekst. Et neid jõuvälju täpsemini kaardistada, oleks vaja analüüsida etniliste tegelaste valikut ja etniliste naljade muid tunnusoone võimalikult paljudes erinevatest ühiskonnatüüpidest võrsunud naljatraditsioonides, et ehitada seniseist universaalsem mudel etnilise nalja objektide valiku seletamiseks, arengutrendide prognoosimiseks jne.

Nagu öeldud, käsitleb töö ka etniliste ja poliitiliste naljade vahetust. Poliitiline kontekst mõjutab mitmel viisil etniliste naljade laadi – nende sisu, naljaobjektide valikut ja populaarsussuhteid, tegelaste karakteristikuid jm, koguni loomulike naljakategooriate endi piire. Nii seisavad Lääne demokraatlikes ühiskondades etnilised ja poliitilised naljad teineteisest selgesti eraldi; nõukogude jm sotsialismimaade rahvahuumoris olid nalja poliitilised ja etnilised aspektid tihedasti põimunud, nõnda et võib kõnelda sotsialistlikust etno-poliitilisest või poliitilis-etnilisest liitkategorias; postsotsialistlikes demokraatiates hakkavad need kategooriad taas selgemini diferentseeruma. Lihtsustav selgub olevat ka Alexander Rose'i teooria poliitiliste naljade objekti kohta – et totalitaarsetes ühiskondades on selleks süsteem tervikuna, demokraatlikes ühiskondades aga poliitiliste liidrite personaalsed puudused. Tegelikult naeruvääristati nõukogude jt sotsialistlike maade naljades niihästi süsteemi ennast kui ka juhtide isikuomadusi. Vana nõukogudeaegne poliitiliste anekdootide varu vahetub välja uue, kaasaegse ja päevakajalise repertuaariga, kuid see ei toimu järsult ega ühe hoobiga, vaid aste-astmelt. Nali reageerib poliitilistele sündmustele ja muutustele valikuliselt, mõned teemad võivad jääda naljades kajastamata, kuna on kas liiga keerukad või siis just liiga läbi seletatud ja seega igavad.

Liisi Laineste töös on huvitavaid mõttearendusi globalisatsiooni ja subkultuuratsiooni vahetustest huumoris. Need vastassuunalised tendentsid toimivad sa-

maaegselt ning nende suhted on keerukalt kahepoolsed. Näiteks etniliste tegelaste hulk naljades ja tõlgitud naljade osakaal tänapäeval kindlasti kasvab ja neid trende võib pidada üldise globalisatsiooniprotsessi järelmitemeks. Teisalt ei tähenda globalisatsioon aga ühtlast kõige segunemist kõigega (st kultuurilise diversiteedi ühest kasvust), vaid pigem teatud tugevate – varem vene-nõukogude, praegu euro-ameerika – kultuuride invasiooni oma algkodust väljapoole, st siis ka omamoodi subkultuurisioonilist ilmingut. Samuti tähendab naljade üha sagedasem levitamine interneti kaudu ühest küljest huumori globalisatsiooni, teisalt annab häid võimalusi ka kitsamate huvidega rühmade tekkeks ja subkultuursete huumorivormide arenguks.

Kuna L. Laineste töö empiiriliseks põhibaasiks ongi tänapäevased internetinaljad, siis puudutatakse ka netinaljade kui spetsiifilise uurimisallika voorusi ja puudusi. Ühest küljest on kurdetud, et netinaljad on konserveeritud aines, mille kvantitatiivsete uurimuste tulemused osutuvad küsitavaiks; et tekstide juures puuduvad pahatihti andmed saatjate kohta; et neis peegelduvad ebarepresentatiivselt väikese hulga inimeste naljaeelistused; et nad on lahti kistud oma loomulikest kommunikatiivsetest kontekstidest jne. Autori isiklikud kogemused veenavad kummatigi, et netinaljade summaarne osakaal kaasaegses allikmaterjalis on nii suur, et neid uurimisallikana ignoreerida pole võimalik ning nende representatiivsus ei tekita kahtlusi; on huumorisaitte, mis on väga populaarsed ja kasvavad pidevalt ning kus toimub ka intensiivne reaalaajaline kommunikatsioon. Netiaines võimaldab hästi jälgida repertuaari muutumise üldtrende ka pikema aja vältel, just netinaljad annavad kõige operatiivsemaid reageeringuid poliitilistele jm päevasündmustele jne.

Liisi Laineste väitekiri on ühtlasi ETF grandiprojekti nr 6759 “Folkloorne anekdoot tänapäeval: postsotsialism – internet – kognitiivsus” juures tehtud töö oluline väljund. Arvestades ka selle projekti muid tulemusi, eriti teiste postsotsialistlike maade (Venemaa, Leedu, Poola, Ungari, Rumeenia, Bulgaaria) huumoriuurijatega käivitatud koostööd, võib huumoriuurimise perspektiive Eestis pidada üsna optimistlikeks.

Arvo Krikmann

Akadeemilises Rahvaluule Seltsis

28. jaanuaril esines Eesti Kirjandusmuuseumis Akadeemilise Rahvaluule Seltsi kõnekoosolekul Enn Ernits ettekandega “Uskumuslikku ja ratsionaalset vadja rahva-veterinaarias”. Lisaks esitleti Enn Ernitsa uurimust “Vadja haritlane Dmitri Tsvetkov” (Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, 2009).

Õhtu lõpetas meeleolukat vastuvõttu leidnud film “Kalitkadega sina peale” (2008). Režissöör Madis Arukask, kaamera Taisto Raudalainen.

Eesti Rahvaluule Arhiivis

25. veebruaril toimus Eesti Kirjandusmuuseumis pidulik aktus, kus tänati rahvapärirumise talletajaid. Eesti Vabariigi Presidendi 2009. aasta rahvaluule kogumispreemiad andis Kaie Humalale ning Hille Tartole kätte Tartu linnapea Urmas Kruuse. ERA teadur Astrid Tuisk andis kuulajatele ülevaade ka teistest 2009. aastal arhiivile laekunud folkloorihuviliste ja folkloristide kaastöödest.

Alates vastlapäevast, 16. veebruarist on ERA arhiiviliste mõtteteradega ka Twitteris: <http://twitter.com/eratera>.

Samuti on ERAal alates veebruarist 2010 uus logo.

Ave Tupits

Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonnas

17. ja 18. detsembril 2009 korraldas folkloristika osakond Eesti Kirjandusmuuseumi saalis 53. Kreutzwaldi päevade teaduskonverentsi, millega märgiti ka astronoomia-aasta lõppemist.

Esinesid Tartu Observatooriumi direktor Laurits Leedjärv (Tähetolmu saadikud Universumit uudistamas), Jaan Kaplinski (Minu elu kahes kultuuris), Jaak Tomberg (Taevatähed kirjatähes. Võõra kujutamise võimalikkusest), Andrus Org (Düstoopiad eesti kirjanduses), Öne Kepp (Eesti luule taevaalaotus. Tähekujundi funktsioonid ja semantiline tüpologia) Janika Kronberg (Henrik Visnapuu tuuline teekond võõraste tähtede all), Marin Laak (Kreutzwaldi sajandist eesti kirjandusajaloo kosmoses), Ene Ergma (Tähtedest kosmoseni), Jaan Einasto (Tänapäeva astronoomia), Jaak Jaaniste (Nibiru), Aado Lintrop (Orioni kingitus ja teised taevased tähised Roerichite maailmapildis), Mall Hiimäe ("Palmse taevast" maa pealt vaadelduna), Enn ja Tiiu Ernits (Vadja rahvaastronoomia 20. sajandil), Juri Berezkin (Can we know something about European Mesolithic cosmonymy?), Amar Annus (Horoskoobi kui brändi ajaloolisest tekkimisest või kujunemisest), Peeter Espak (Kosmose loomise/tekkimise müüdid kui elutunnetuse peamine alus Lähis-Ida rahvaste juures) ja Urmas Sutrop (Põhjanael ja Linnutee).

Konverentsi viimane seksioon ühendas astronoomiateema konverentsiga Medica 6. Esinesid Mare Kõiva (Kuufaasid ja päike 20. sajandi ravimisstrateegiates), Raivo Kalle ja Renata Sõukand (Taimed ja taevatähed) ja Andres Kuperjanov (Paarist astronoomilisest argiuskumusest). Piret Paal oli konverentsile saatnud vaatmiku "Kuu kuulemattooman, päivän tietämättömään – kasvaja ravi soome rahvameditsiinis".

Esitleti ka Ingrid Rüütli koostatud Kihnu tantsulugude heliantoloogiat ning sarjas Sator ilmunud Dan Ben-Amose artiklikogumikku *Kommunikatsioon ja folkloor*.

25. veebruaril avas folkloristika osakond Eesti Vabariigi Presidendi rahvaluule kogumispreemiate üleandmise lõpetuseks kirjandusmuuseumi saalis Renaldo Veeberi näituse “Eesti mütoloogia”.

Osakonna teispäevaseminarid

12. jaanuaril esines Matej Goršič (Sloveenia, Ljubljana), kelle ettekande teemaks oli päikese vabastamise laulu (*päivänpäästöruno*) võrdlev folkloristlik analüüs. Esineja vaatles kõnealust ingeri rahvalaulu kui mitmeti interpreteeritavat teksti, mille elemente ei saa asetada ühteainsasse tõlgendusraami.

19. jaanuaril rääkis Katre Kikas kirjutamisest ja lugemisest, kirja õppimisest ja kohandamisest ning Austraalia põlisrahvastest. Jutu lähteks oli Penny van Toorni raamat *Writing Never Arrives Naked. Early Aboriginal cultures of writing in Australia* (2006).

26. jaanuaril andis Kirsti Jõesalu ülevaate nõukogude argielu uurimisest etnoloogias, tuginedes praeguseks lõppenud uurimisprojekti “Argielu strateegiad ja praktikad Nõukogude Eestis” (2002–2005) tulemustele ja kogemustele.

2. veebruaril andis arheoloog Tõnno Jonuks ülevaate arheoloogilistest kaevamistest Kukrusel.

16. veebruaril vahendasid Anu Korb, Aado Lintrop, Risto Järv ja Jonathan Roper muljeid II ülevenemaalisel folkloristide kongressilt Moskvast.

2. märtsil tutvustas Mare Kalda seminaris “Kohad ja Internet, kohad Internetis” meediateoreetik Shaun Mooresi artiklit “The doubling of place: Electronic media, time-space arrangements and social relationships” (2004).

9. märtsil kõneles Liisi Laineste (“Kolme rahva anekdoodid kolmel rahval”), kes esitles Ida-Euroopa naljade andmebaasi toorikut, mis esialgu koosneb eesti, vene ja poola kolme rahva anekdootide valimikust.

23. märtsil arutleti Eda Kalmre juhtimisel Eesti Rahva Muuseumi valmiva uue maja püsinäituse kujundamise teemadel.

30. märtsil rääkis Mäetaguste toimetuskolleegiumi liige Guntis Šmidchens oma peatselt valmivast raamatust, kus ta analüüsib Baltikumi taasiseseisvumisaega, laulvat revolutsiooni ja rahvatraditsioone.

Asta Niinemets

Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonnas

4. ja 5. veebruaril korraldas osakond Taevaskoja seminari- ja puhkekeskuses folkloristide talvekonverentsi “Pärimuslugu ja ajalugu: piirid, pidepunktid ja tähenduste dünaamika”.

15. märtsil kl 17 esitlesid kultuuriteadlased Tartu Ülikooli Ajaloo Muuseumis eesti imemuinasjuttude teadusliku antoloogia esimest osa *Eesti muinasjutud I: 1. Imemuinasjutud*. Raamatu koostasid TÜ rahvaluule osakonna dotsent, Eesti Rahvaluule Arhiivi juhataja Risto Järv ning Kultuuriteooria tippkeskuse töötajad Mairi Kaasik ja Kärri Toomeos-Orglaan. Raamatu kirjastas EKM Teaduskirjastus.

Liilia Laaneman

NEWS IN BRIEF

Tiiu Jaago 50

Tiiu Jaago, assistant professor of Estonian and comparative folklore at the Institute of Cultural Research and Fine Arts, celebrated her 50th birthday on March 16. A review by Jaago's colleague, Ülo Valk.

Liisi Laineste defended her PhD thesis on post-socialist humour

Arvo Krikmann, member of the Academy of Sciences, presents Liisi Laineste's PhD thesis, *Post-Socialist Jokes in Estonia: Continuity and Change*, defended in December 2008.

European ethno-botanic cooperation networks

Renata Sõukand gives an overview regarding the first meeting of the European group of the Society for Economic Botany held in Ghent (Belgium) during March 4 to 15, 2009. The participants introduced the current directions of work activities and sought opportunities for further cooperation.

Events

A brief synopsis of the events having taken place in the Academic Folklore Society, Estonian Folklore Archives, Department of Folkloristics at the Estonian Literary Museum and in the Department of Estonian and Comparative Folklore at the University of Tartu.